

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ԼՐԱԳԻՐ

ՔԵԴԱԲԵԿԵՆ · ԱԶԳԵՑԻՆ · ԲԵՆՉՈՒՐԵԿԵՆ ԵՒ ԸՆԵՒՏՏՐԵԿԵՆ

Տարեկան գիմ կամփի ՂԱՀ 100
Վշասահայ ու ու 52 1/2
Պօլսէն դուրս գոցած Լուս
գիրերուն գովթային ծախըը
առանցին վայ է :
Այս լրագիրը ամեն շաբաթ
օրերը կը հրատարակուի :

Ի շահին համար ըստ մը հրատ
տարակել ուղղող պիտի վշարի
առզին 40 գարայ :
Կորոսիոն գրոց ծանուցումը
ձրի է :
Դուրսէն եկած նամակներուն
գովթային ծախըը իրկաղը պի-
տի վճարել :

ՔԵԴԱԲԵԿԵՆ

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

ՊՈՒՏՍ 26 ԱՊՐԻԼ

Դատաստանի վերտրուելու բան մը ունենա
լով վաճառականութեան գոտարանը (թիմարքի թ-
խանէն) գացողներուն գատառարաց առաջը ներկա
յանալը կարգի մը դրած ըլլալով, և օրինաւոր
կերպով տեսնուելու և տեսնուեած գատերը ուրիշ
տեղի խրիստելով, և վաճառականներէն միայն ի-
րենց որտին սիրածը կանչելով՝ բարեկարգութեան
գէմբաները ըլլալով վրայ էր : Դատաստանի աւենի-
լու առեւնեն ալ մինչեւ հիմա վաճառականներուն
թե գատառանի խորհրդարանը ժողովը լուս օրենին
չորեքշաբթիի և հինգշաբթիի յատկացեալ էր ալ
նէ՝ չորեքշաբթի բարակ օր ըլլալուն համար այն ա-
տեանց գատեւելու վաճառականներուն շատը այն
տեղ չի կրնալով գատեւել, չորեքշաբթին երկու շաբ-
թիի փոխուելով մեծազօր Տէրութեան վաճառա-
կաններուն յատկացաւ, և հինգշաբթի օրերը՝ օ-
տար տէրութեանց վաճառականներուն ժողովը լուս
օր եղաւ : Այս օտար տէրութեանց յարգի գամա-
ռականներէն ութիր տապը հոգի այն մաղովքին մէջ
պիտի գատեւին . և թէ որ տառնց մէկ օր մը
գործ մը ունենալով չի կրնայ գալ, և այն օրը այն
վաճառականին ազգին առեւնելու վայ է : Ունաւանդ այս
թիմարքի տէրութեանց հոգի այն մը ամէնունն նոր բան մը
ըլլալով այն աշակերտները սասամիկ պատճոյ արքա-
նի կրնան գատուեիլ որ ուրիշ գալույներուն ալ չոր-
որ օրինակ չըլլան :

Կողմէն, հոգեւորական անսահման իշխանութիւնը
մէկալ կողմէն քանի որ այս ողբրմէլի ազգին մէջ կայ
նէ մէջերնին ատէպ ատէպ պատահած անկարգու-
թիւններուն առջեւը առնելը բնաւ հնար չէ՝ և ա-
սանկով ատէպ անդին առ առ ապդին ուրիշ առաւել
ծանր վայանական իշխանը չէ :

Այս օրոյն օր խուրուչէ շմէյի ուստումնարանին եր-
կու առաջին կարգի աշակերտները հելքնական գրա-
կանութեան գատառամբերը ու օրենին համարձակ պօ-
ռացին որ ճամբար գնեն այս գատառուն : Համա-
րէնք որ աշակերտները իրաւունք ունենան այս բա-
նին, բայց և այնից վարչերին մանուկնելի անդունի
ու բայց և այնից վարչերին մանուկնելի անդունի :

Այս օրոյն աշակերտները մէջ քաջ ըլլալով

յարմար չէ իւր պաշտօնին, մանաւանդ ասանկ մէջ

երեւելի ուստումնարանի մը մէջ :

Այս օրոյն աշակերտները ականջ չի գրուեցաւ, վեր-
ջապէս աշակերտները ուղի ելու ու համարձակ պօ-
ռացին որ ճամբար գնեն գատառուն : Համա-
րէնք որ աշակերտները իրաւունք ունենան այս բա-
նին, բայց և այնից վարչերին մանուկնելի անդունի
ու բայց և այնից վարչերին մանուկնելի անդունի :

Այս օրոյն աշակերտները մէջ ամէնունն ըստ մէջ մէջ անդունի :

Այս օրոյն աշակերտները մէջ ամէնունն ըստ մէջ մէջ անդունի :

Այս օրոյն աշակերտները մէջ ամէնունն ըստ մէջ մէջ անդունի :

Այս օրոյն աշակերտները մէջ ամէնունն ըստ մէջ մէջ անդունի :

Այս օրոյն աշակերտները մէջ ամէնունն ըստ մէջ մէջ անդունի :

Այս օրոյն աշակերտները մէջ ամէնունն ըստ մէջ մէջ անդունի :

Այս օրոյն աշակերտները մէջ ամէնունն ըստ մէջ մէջ անդունի :

Այս օրոյն աշակերտները մէջ ամէնունն ըստ մէջ մէջ անդունի :

Այս օրոյն աշակերտները մէջ ամէնունն ըստ մէջ մէջ անդունի :

Այս օրոյն աշակերտները մէջ ամէնունն ըստ մէջ մէջ անդունի :

Այս օրոյն աշակերտները մէջ ամէնունն ըստ մէջ մէջ անդունի :

Այս օրոյն աշակերտները մէջ ամէնունն ըստ մէջ մէջ անդունի :

Այս օրոյն աշակերտները մէջ ամէնունն ըստ մէջ մէջ անդունի :

Այս օրոյն աշակերտները մէջ ամէնունն ըստ մէջ մէջ անդունի :

Այս օրոյն աշակերտները մէջ ամէնունն ըստ մէջ մէջ անդունի :

Այս օրոյն աշակերտները մէջ ամէնունն ըստ մէջ մէջ անդունի :

Այս օրոյն աշակերտները մէջ ամէնունն ըստ մէջ մէջ անդունի :

Այս օրոյն աշակերտները մէջ ամէնունն ըստ մէջ մէջ անդունի :

Այս օրոյն աշակերտները մէջ ամէնունն ըստ մէջ մէջ անդունի :

Այս օրոյն աշակերտները մէջ ամէնունն ըստ մէջ մէջ անդունի :

Այս օրոյն աշակերտները մէջ ամէնունն ըստ մէջ մէջ անդունի :

Այս օրոյն աշակերտները մէջ ամէնունն ըստ մէջ մէջ անդունի :

Այս օրոյն աշակերտները մէջ ամէնունն ըստ մէջ մէջ անդունի :

Այս օրոյն աշակերտները մէջ ամէնունն ըստ մէջ մէջ անդունի :

Այս օրոյն աշակերտները մէջ ամէնունն ըստ մէջ մէջ անդունի :

Այս օրոյն աշակերտները մէջ ամէնունն ըստ մէջ մէջ անդունի :

Այս օրոյն աշակերտները մէջ ամէնունն ըստ մէջ մէջ անդունի :

Այս օրոյն աշակերտները մէջ ամէնունն ըստ մէջ մէջ անդունի :

Այս օրոյն աշակերտները մէջ ամէնունն ըստ մէջ մէջ անդունի :

Այս օրոյն աշակերտները մէջ ամէնունն ըստ մէջ մէջ անդունի :

Այս օրոյն աշակերտները մէջ ամէնունն ըստ մէջ մէջ անդունի :

Այս օրոյն աշակերտները մէջ ամէնունն ըստ մէջ մէջ անդունի :

Այս օրոյն աշակերտները մէջ ամէնունն ըստ մէջ մէջ անդունի :

Այս օրոյն աշակերտները մէջ ամէնունն ըստ մէջ մէջ անդունի :

Այս օրոյն աշակերտները մէջ ամէնունն ըստ մէջ մէջ անդունի :

Այս օրոյն աշակերտները մէջ ամէնունն ըստ մէջ մէջ անդունի :

Այս օրոյն աշակերտները մէջ ամէնունն ըստ մէջ մէջ անդունի :

Այս օրոյն աշակերտները մէջ ամէնունն ըստ մէջ մէջ անդունի :

Այս օրոյն աշակերտները մէջ ամէնունն ըստ մէջ մէջ անդունի :

Այս օրոյն աշակերտները մէջ ամէնունն ըստ մէջ մէջ անդունի :

Այս օրոյն աշակերտները մէջ ամէնունն ըստ մէջ մէջ անդունի :

Այս օրոյն աշակերտները մէջ ամէնունն ըստ մէջ մէջ անդունի :

Այս օրոյն աշակերտները մէջ ամէնունն ըստ մէջ մէջ անդունի :

Այս օրոյն աշակերտները մէջ ամէնունն ըստ մէջ մէջ անդունի :

Այս օրոյն աշակերտները մէջ ամէնունն ըստ մէջ մէջ անդունի :

Այս օրոյն աշակերտները մէջ ամէնունն ըստ մէջ մէջ անդունի :

Այս օրոյն աշակերտները մէջ ամէնունն ըստ մէջ մէջ անդունի :

Այս օրոյն աշակերտները մէջ ամէնունն ըստ մէջ մէջ անդունի :

Այս օրոյն աշակերտները մէջ ամէնունն ըստ մէջ մէջ անդունի :

Այս օրոյն աշակերտները մէջ ամէնունն ըստ մէջ մէջ անդունի :

Այս օրոյն աշակերտները մէջ ամէնունն ըստ մէջ մէջ անդունի :

Այս օրոյն աշակերտները մէջ ամէնունն ըստ մէջ մէջ անդունի :

գանձուած զետիններն ալ անմիջապէս մնանց մահչ զաւակներուն ժառանդրութիւն իյնան :

— Եամենա գուռառին կառավարիչ Հաֆդ Ահմետ
փաշային նոյն սրբազնութեն զրկութիւս պէտք ըլլալով՝
անոր սեղզը նոյն պաշտօնը յանձնուեցաւ Հաֆդ
Ահմետի փաշային, որ առիկեց ժամանակ մը ա-
ռաջ Ահմետիզորու զարդին նոշնի էր, և ժամանակ մը
կայ որ առանց սրբազնի մնայած էր :

— Բարձրագոյն դռւոր չպա օրէ ՚ի վեր իւր զբաղմանկը ն ազատ է ը պրոցեսու բոլոր նախարար ները վեհափառ Արքային հետ գանուեցան այն հանդէսներուն որ ամէն մէկ երեւելի ձմերանցները կատարուեցաւ ժամանակնին լրացած զինուորներուն արձակմանը համար :

Այսօր ալ Աբքունի նաւարանը շինուած երկու մեծ կակ շոգենաւերտուն ջուրը ինչնալուն հանդէսը պիտի կատարուի . այս հանդէսին ալ վեհափառ Վրքայն ներկայ գտնուելէն եաքը Պէջողլուի ձմերա նոցը պիտի երթայ այն տեղի ժամանակը լրացած դինուարները արձակելու համար :

EPSERFB LIBRARY

Ի Ա Վ Ա Ն Տ Ա : Մ Ե Լ Ե Վ Ե Ր Պ Ր Ո Մ Ո Ւ Թ Ե Ը Ն Կ Ա Ն Օ Ր Մ Ո Ւ Թ Ե Ր Լ Կ Բ Պ Ա Մ Ա Խ Ե Շ Ե Ր Ե Ց , Ք Ա Խ Ի Մ Ը Ո Ր Մ Ո Ւ Թ Ե Ը Ն Կ Ա Ն Ա Մ Ա Խ Ե Ց Ե Ր Ե Ց , Խ Ա Հ Ա Խ Ա Մ Ա Յ Ի Ժ Ա Խ Ե Ց Ք Ո Ս Ք Խ Ե Ց | Ա յ մ Ր Ա Ս Ք (| Խ Ա Խ Ե Ր Ք Ք) Ծ Ա Մ Ե Ր Վ Ե Ր Ե Ց Ա յ Ք Ա Վ Ա Խ Ե Ր Վ Ե Ր Ե Ց Մ Ի Մ Ո Ւ Թ Ե Ը Ն Կ Ա Ն Ե Ց Ա ւ Ե լ ի Խ Ա Խ Ո Ր Ն Ա Վ Ե ր հ Ա Խ Ա Խ Ա Ն . Օ Ր Ո Գ բ Ե Ա Ն Ե Ր Ե Ց է ի ն ց ո վ են , մ ա ս ա ս ո վ է ն ի ա խ ո ւ . ի ո ւ ս ո վ է հ ա ս ա ս ա ս ո ւ ն ի .

թառ, սարացործներ ալիւք, և ուրիշ հայ լըլովու եր-
թեր : Աւ թէպէտ ասանկ շատ բաններ կը ապրուի
հնն, բայց հացը շատ սուղէ . և անօթութէ մեռ-
նողները համբանքի չեն գար . և ասիկայ աւելի ու-
զէկ կը հասկըցուի՝ Քոռք քաղաքի բարձրաստիճան
եկեղեցականներուն մէկուն հրատարակած յայտա-
րարութէն, որ օրագիրներու մէջ դրուած է, և հնն
կ'ըսէ որ ներկայ ամսոյ մէջ թէ անօթութէ և թէ
անկէց պատահած հիւանդութենէ մեռնողներուն
համբանքը՝ ուրիշ ամփաներուն վկայ հաշուելով և
դուշակեցով՝ միայն Քոռք քաղաքին և անոր վիճու-
կին մէջ 20,000 հոգիէն պակաս պիտի չի կրնաց լը-
լու : Ո՞իայն մէկ վիճակի մէջ մեռնողներուն սցսքան
համբանքը մարդուն սիրու վկախ կը ձգէ . և այս ան-
գամի սալիւն Իռլանդայի մէջ մեռնողները երկու
միլիոն մարդու պիտի հասնին ըստվերուն կարծիքը
գրէթէ ստուգութենան կը վիտիէ :

Ասկեց է որ՝ ով որ իր վրան քիչ մը ուժ կ'իմա-
նայ կոր նէ՝ այն երկրէն փախչելու կ'ըլլայ կոր աշ-
քը։ Տուպլին՝ և ուրիշ ծավաղերեայ քաղաքները
գեղացներով լեցուն են. որ ներսերէն կուգան
հիւսիսային Վմբրիկա երթալու մտօք. որովհետեւ
Վիացեալ նահանգաց կառավարութիլ Խռանտա-
յէն գայող գաղթականներուն տեղ ցցուցեր է
Վիսիսիբի գետին բջնած տեղերուն մօտակայ եր-
կիրները, և սերմ և երկրագործութեան պէտք ե-
ղած ուրիշ բաներու համար ալ ձեռք բռնել խոս-
տացեր է։ Դանապարհորդ ութիւնն ալ այս օրերս
քիչ ստակով կրնայ ըլլալ. որովհետեւ ցորեն բերող
նաւերը որ պարագ պիտի դառնան, յանձնառու
կ'ըլլան քիչ ստակով մարդ առնելու նաւուն մէջ։
Բայց կը վախցուի որ այս ճամբարդներուն շատը,
մանաւանդ հիւսանգուս և ակար մարդիկ, և կնիկ
մարդիկ և աղջոց այս նաւերով այն երկար ճամ-
բան երթալու պիտի չդիմանան. շատը պիտի մեռ-
նի. որովհետեւ նուերուն շէնքը անանեկ է որ՝ ճամ-
բարդներուն կինալու տեղը որ չի բանիր, և մա-
քուր և առողջ չէ։

ինչ որ է նէ, իսլաննայիններուն ստանկ բազ
մութեամք Ամերիկա երթալլ մնացողներուն գէշ
է: Դացողները գրեթէ ամէնքն ալ ադարակ բա-
նեցնող երկրագործներ են. որ ձեռքերնինքիչ մը
ստակ ունենալը՝ ամէն մէկը 5 կամ 15 լըծվար
(տօնիւմ) աեղ կը բանեին, և շատ մըն ալ ազքատ
խարդիկ բանեցընելով անհնց ալ ստակ կը վաստիկ-
ցընէին: Ասոնց երթալլը՝ այս ազքատները բանե-
ցընող մարդ չի մնար. ասոնք ալ թէ որ հոն մնան նէ,
անօլթի կը մեռնին:

ՍՊԱՆԻԱ: Ենդ զիական հօռելին քոծնիչը օրագրին
կը գրեն Փարիզէն՝ մարտի 8 ին, թէ կենցաղադէտ
Տարգաց մէջ անկաձէ անկաձ արտառոց ձայները կը
պարզուին Վատրիտէն լսուածի պէս որպէս թէ Աստ-
իասիցի վեհապետ թագուհին իւր բարձրապատճե-
ամսունյն հետ աւրաւած ըլլաց . անսանկ որ՝ թա-
գուհին շոոմ սրբազն Պատին գիր գրած ըլլաց
որ պատինինք քակուելու անօրինում ընէ : Եւ թէ-
պէտ թագուհին և իւր այրը մէկ պալատի մէջ կը
ընակին, բայց իրաք տեսած չունին եղեր ժամանա-
կէ մը ՚ի վեր :

Ասոր վրայ քառենքօռ օրագիրը կ'ըսէ . մօռենին տու-
ժելն թղթակիցը՝ որ այս լրաց կատարելապէս հա-

ւատաշիերեւի, սցս ալի՛քսէ որ, չերեւիր թէ չը
ուսնայու քահանայապետը ասոնց դատուելուն դիւ-
րու հրաման չտար . որտվէետեւ իրար առնելնին ա-
նոր տնօրինելով եղաւ . (քանզի ազգական էին ի-
րապու . և առանց մասնաւոր տնօրինում մը ըլլալու
իրար չէին կրնար առնէլ): Ուէ որ սցս բանիս ծանրութիւ-
մուածվի, մանաւանդ հետեւութիւնները՝ որ ասկէց
կրնան ծագիւլ Ապանիսյի թագաւորական ամուռոյն
ժառանիկութեանը վկայօք, սցս լուրս կարդ ացողնե-
րը իրաւունք պիտի ունենան ճշմարիտ ըլլալուն վր-
րաց կառկած ելու . մանաւանդ որ՝ Տօնինկ Տօնիչւ օ-
րագիրը՝ Խղապէլլա թագու հիմն տօն Վաւանչէսքօրին
հետ կարգուիլը առաջկուց ՚ի վեր չէր ուղեր: Ուա-
տի սցս լուրը միայն կասկած ելի լուրի մը պէս կը հրա-
մարակիւմք, չխոսիւթեանը երաշխաւոր ցըլլնելու
Տօնինկ Տօնիչւն թղթակիցը » :

Ֆանագիու օրագրին տանիկ գրելուն նայելով
մենք կրնացինք բոլորովին այս լուրս զանց ընել, մինչ
չեւ սոցդ ըլլալը օրագիրներէն արթիթինք, որ սոցդ
ըլլալը նէ՞ մարտի 8 էն ՚ի վեր անհնար էր որ Սպանի
այի և Ֆռանսացի և Իգալիայի օրագիրները չխօսե-
ին, և այս գաղտնիքս հրատարակելու պաշտօնը մի-
այն Սպանիայի թագուհին յայտնի թշնամի Նիկ-
ոֆական Տօռնինի քառակիւլլագրին ձգէին: Քայլ որով
հետեւ հսու ալ՝ կ'երեւի թէ յիշեալ Նիկոֆական օ-
րագիրը կարգացըներէն առնուելով քանի մը տեղ
այս լուրս կը պատմնեի, պատշաճ դառնեցինք իմա-
ցընել որ տակաւին այս բանս աղէկ մը ստուգուած
չէ:

ԲՕՐՈՒՏԿԱԼ: Վերջին անդամ՝ ըստքերիուս և
վրայ երեւելի բան մը եղած չըկայ: Օքօդգօյէն
դուրս ելլող ապատամիներին երեք խռմիք բաժներ
վեցան. առաջին խռմիքն է 3500 հոգի. զօրապետ
ար Տառ-Եղան. և գէպ ՚ի հիւսիս ճամբարոց բըս-
նեցին Քաղաք զօրապետին գէմ: Երկրորդ խռմ
քին զօրապետն է Պարսկ Ջօւնոս, և Պարքա առաջ
վո քաղաքին վրայ գնաց: Երրորդ խռմիքը սենի
2500 հոգի, տօն Միկուէլի կուսակից Պէսնոս տիք-
նօ զօրապետն ալիր ձեռքը եղած 800 հոգիովը տ-
անց հետ միացաւ. ընդհանուր զօրապետնին է
Աշղար Վասքօնսէլլոս. և այս խռմիքս ալ Բէնաֆի-
էլ քադրին է:

թագուհին զօրացը ձեռքը՝ ողատերազմական
գէնքերուվ լեցուն մէկ զինարան մը կար (Օր օրդօ
քաղաքին մօսերը Աշվելը տեղը :) Օրօր օի ապրո-
տամբ բնակիչները գիշեր մը յանկարծակի գացին
Աշվելը կոխեցին . և մէջը գտած զէնքելնին ամե-
նըն ալ տուին :

Ապահովագործության բանակին տեղը փոխան
չէր մինչեւ գետը լուրջ 15 բաց իր ջորիքն 1000
հոգի հանած էր Բօլոսակին դէմ:

Տիտրո ըստած Խօրթմուկալի օրոսկիրը կ'ըսէ որ,
փետրլարին վերջի օրերը թագառ-օրական դրբը (Օ).
Քորդցի վրաց պիտի յարձակին. և այն քաղաքը գրա-
նուողներուն ժամանակ տրուած է մինչեւ փետրը.
Վար 20 երսրդ օրը, որ իրենց աղահամբութեամիր հագ-
աննին : Այս պատերազմիս յաջողուածքը՝ Խօխու-
մին վրաց գայող զօրաց յաջողուածքին կապուած
կ'երեւեի : Ենթզիական օրագիր մը կը գրէ որ՝ թա-
գուհին զօրացը մինչեւ հիմա յաջողութիւն չդըս-

Ապաստամբները թագուահին հետ հաշտեցրներ համար խօսք կայ որ՝ ինկիվզի տէրութեան կողմէն Քօլժնէլ ու այլըր (ու իլտ) պիտի սրաչուի . բայց թագուահին ասկէ առաջ իր ձեռքը անցած ապրաւամբներուն վրայ անդժութանքիւն բանեցրնելով Ափրիկէի այն գէշ և վաստառք երկիրները իրզիկւան համար ուրիշ ապաստամբներուն սիրտը կասկած մըսած է . սրով այս հաշտութեան գործո ալ հիմա և մերօն սժան առնեն ենած է :

Ա. Զ. Գ. Ե Յ Ի Ւ

նշան շնորհուեցաւ վիառաւոր արարողութեամբ :
Յիրաւի հարկ էր որ յայտնենք այս տեղթէ Այլը-
տիչ Վիլրայինն մեծազօր տէրսութեանը լրած ծառա-
յութիւններէն ողն էր որ վեհափառ Աբբային այն
շապի հաճելի երեւնալով զանի ի փետխարի նշանը և
ֆէսին վլայ մերկ լոռաց կրելու հրամանաւ պատ-
ուելու արժան դատեց բացց չի յայտնելնուս որոտ-
ձառը երկու բան է . մէկ մը որ իւր համեստութեա-
նը կը դպի յայտնենիս , մէկ մըն ալ որ քիչ ժամա-
նակէն ինքնին պիտի յայտնուի անոր լրած ծառա-
յութիւնը իւր տէրսութեանը :

Այսպիս երեսն յշտին առջապահ-թվան հասած իւղանափայտ
ժողովրդոց օգնութեան համար Արքազան Ապարան կապրիտարգ
առափագութեան հայրերին ալ 500 շառական շրմա-թիւ ընդ-
հետ որով ազգերին մէջն ուղարկեան կատարեալ աւանդի
ծայրագոյն բարեպահ-թվան մը կը հրամակեա:

Աւագիւուրու. Սուրբ Խաչ Եկեղեցւոյ դրապատճան աշակերտաց
Քննութիւնը . կիրակի . 20 ապրիլ :

Այս գպրատունն՝ ազդականէք երեւելի անձանց յորդորանօքը և ձեռնատուութիւնը 1846 սեպտեմբեր ամիսէն ՚ի վեր մէկ մասնաւոր ընկերութեան մը խրնացնցը և պաշտպանութեանը տակն է, ինչպէս որ Հայոսքան լրագրուց 13 թուոյն մէջ այս ընկերուելը սկզբնաւորութիւնը պատմելով իմացուցինք :

Դպրության ընդհանուր անօրէն՝ Առքը խոչ
եկեղեցւց առագ երեց Տէր Յովհաննէս զ իսկաւ
կամ քահանացն ընտրելով խարուած չցը պնին՝ աղ-
դիս հասպակութիւնը աչքափին ահամայ զ եկամշ-
բերի առաջին օրը եղած քննութեան փառաւոր
հանդէսին, սրուն պատճենաթիւնը նկարագրեցինք
օրագրոյս 24 թուցն մէջ, և իմացան որ՝ աղեկ անօ-
րէնութին է եղեր գպրաւան մը աշակերտաց յաւ-
ռաջութիւնութեան պատճենը, որ առանց ասոր բան
չի կնար առաջ երթալ:

Այս կիրակի ալ տապալ 20, նոյն գալրատան վեց
ամսեաց քննութիւնը եղաւ : Ա ԵՀավաս Որբազան
տէր Վատթէտ ալ աղդասէր Պատրիարքը հրաւիրուած
ըլլալով, թէ սկիտ իրեն գալրատանց վրայ ունեցած
աշխարհածանօթ սերովը գալրու կը փառփաքեր, բայց
կարեւոր գարծերու անօրէնութեանց համար չկիր-
նալով գալ, իր չափազանց սէրը ցցոյ առևառ, յառ
կապէս իր կազմէն չէ թէ մէկ՝ ալ նրկու հողի իրր-
կելով, իւր փախանորդ արձանագրութ Թագէսո
վարդապետը, և իւր հագեւոր զաւակ ուռութեան
սէր Ա թժանէս վարդապետը, և առանձին զրով մըն
ալ Խւարիւատրու համարակութեն ուրախակից ըլլալը
յայտնելով՝ գեղեցիկ և աղդու իրաւաներ ալ առևեր
էր որ ամենայն ոգւուլ գալրատան յառաջազիմու-
թեանը հագ առնին : Ասորը Երաւանակէմի Վէրիլ
խոհեմառաքրդ Գէորգ վարդապետն ալ, որիշ զիտ-
նական վարդապետը և քահանացը և աշխարհական
անձինը ալ յատկապէս հրաւիրուած էին. և ամէնքն
ալ մասնաւոր սիրալ եկան. որպէս թէ առէն մէկը
իրեն վաւակին յառաջապիմուխը տեսնելու համար,
քանզի աղդասիրութեան հագին առանձիկ է. ազդին
սիրնս ստորին վիճակի մարդուն զաւակը անդամ ի-
րենը ուշագելով յառաջապիմութեանը վրայ կ'ուրա-
խանաւ :

Համեմէսը բացվեցաւ ժամ վեցին, բոլոր հանդիսականներ Սուրբ խաչի եկեղեցին լեցուած ըլլոտավանականի բազմութեամբ՝ որ հայեւ թէ զատկի և ծնուենիքի օր այնքան բազմութիւն կ'ըլլայ. որովհետեւ միայն իւսպիւտարու երկու թաղէն չէ, հեռաւոր տեղերէն ալ բազմութիւն եկած էին. մասնաւանդ որ՝ Որբազմն պատրիարքը Պատրիարքական Վայր եկեղեցւոյ մէջ յատկապէս ծանուցում ըրերէր ժամութեան այս ըննութեան համեմէս, և

Հիմա առաջ միշտ առ Վրժանես վարդապետ
Արքաղան Պատրիարքին գիրը կարդալով հասպա-
կաց սիրած ուրախութեամբ և շնորհակալութե
լեզուով : Ենիւ ետք բացառաձևն երբ մի սիր

Ըստուց : Կոյց սպաքը քառօրինակայի սրբ սլ սպատաւ , սրուն եղանակից երաժշտութեան կահնոնք չինած էր երաժշտական գիտութեան (նօմայի) գառաստու Պ. Ալէքսաննը , սրուն թէ հըմտութիւնը և թէ անհարիանձաբար ուրիշներու սորվեցընելու սէրը յայտնի եղած է իր աշխատութիւներէն : Այս երգո զբացուելն իրէն՝ երկուք ալ նէյ կը ըսլվէր . և տղայքը գեղեցիկ կարգաւ աջակողմեան պահարանէն զբդ զբդ ելլելով Ուրբե սեղանին առաջը երկրոպագութիւն ընելէն եաբը աւտեանը իրէնց սահմանեալ աթօռաւակներու (սահմապեաններու) վրայ նաև գան :

Երդը լրմբնաւելէն ետքը գպրատան տնօրէն Տէր
Յովիշաննէս աւագ քահանայն ճառ մը խօսեցաւ .
որ մասնաւոր կերպով գովիճ պէտք չէ . նոյն ճառը
լրադրսոյ մէջ կարդացողները խցնին կը դատեն :
Անկէց ետքը սկըսաւ քննութիւնը . թէ հարցուե-

ΕΩΦ ΕΘΝ

լու աշակերտները՝ և թէ հարցման նիւթը ըլլովլու խնդիրները վիճակաւ հանդիսականաց հանել տալով. որպէս իմացուեցաւ որ մէկուն գիտացածը ամէնուն ալ գիտցածն է : «Քերականութեան առաջնին մասին, և աշխարհագրութեան ուսումնական մասին, և թուաբանութեան մէջ ուսանողոց յառաջադիմութիւնը, և այս գիտութեանց ուսուցիչ գիտնական Պ. Պօղոսին ջանքը ամէնուն յայտնի երեւեցաւ : 40 Տղայ քննութեան ելան . 9 հոգի առաջնի գասեն, և 3 հոգի երկրագր գասեն . հազիւ 3 տղայ քիչ մը տիար գտնուեցան . այն ալ աւելի այնքան բազմութե՛ առաջը ամընալով կապկըսելէն էր, քան թէ սորովածին մէջ իրօք տիար ըլլալէն : Քաջալաւ հանդիսացնեն բուն ամէնուն ալ արժանացած պատուաց նշաննին մէկ մէկ պղղոփիկ խոչ . գպրատան պաշոստան ընկերութե՛ կողմէն սուրբ Նրու սաղէմի փոխանորդ արժանապատիւ Գէորգ Վարդապետը իւր ձեռօքը ձիտերինին կախեց . և քննութեանը վերջը գէղեցիկ խօսքով ընկերութեանը ջանքէն չնորհակալ ըլլալով՝ և հասուցած արդիւնքէն եւելոք գոհ ըլլալը իմացաւնելով՝ այս պէտով հանգէու աւարտեցաւ :

Համեմէսիս սկիզբ տնօրէն քահանացին ըրած
առենագանութիւն լրադրս յաջորդ թերթէրուն
մէկուն մէջ կը հրատարակեմք :

СОЧЕТАНИЯ

Այս հետեւ Ելնկարագրութիվ՝ որ Վնչոյ աւերտից
վրաց քաջածանօթ առջեկութիւն կուտաց, 1841 թու-
ին՝ ան առջուանիքը երկար ժամանակ ըթազ հայրե-
նասիրին մէկուն նամակին է, որուն հետ կցորդեր
է նույն՝ որտոշարժ յարդորական ձառ մը՝ ուր առ զ
քաջ նկարագրեր է, թէ ուսակէ կը ծաղին Վային
և հայրենեաց մշան ու օդուարը՝ ուստի ձեռքեր
նիս որ անցաւ, վայելուց համարեցանիք մէկ անդա-
մն ամբողջ հրատարակել ասիրաց. թէպէտ և առ
կէ յոււաշ Քաղմակէպ պատուական օրագիրը մանե-
րական առջեկութիւն ալ տուած էր Վնչոյ վրաց,
առկայն կը խստանար նոր լցոյ մը առներ նէ՝ տալ.
ահա այս եւանդուն գրաւածքիս մէջի նոր ծանօ-
թութիւններն ալ աղջիս բանասէրներուն ախոր-
ժելի բլաջուն և մէք կը յուսամբ :

"Urgency - Impulsiveness:

“ Ե՞ս անդամ ըրած Ճանապարհորդութիւնու շատ
յաջակ եղաւ՝ բայց շատ ալ կակիծ տառաւ սրափի
Վիճակ քաղաքն սպասելի ան սիլլ , որուն աւերակնեւ
ըլք գրեթե զբանաբան մը եղան ինձի օրերավ ժուռ
գալըւ համար , ու պատշաճաւոր առիթ մը՝ որավ
իմ սրափի կոկիծը ու ցաւը քեզի պէս ագւանէր ու
հայրենաւէր մէկու մը հաղորդեմ:

Բայց մանրամասն ուշ լի կութիւն տալու համար՝
կ'ուղեմ ձեզմէ, բամենուած օրէ, ո ալլափէ իմ ճամշ-
րուդութեանս պատմութիւնը :

1841, Մայիս 17 ին միաժամք չոգեենուուր, և եւ
բեր օրը Կոստանդնուպոլիսին հասանկը թրանզիվն,
թրանզիվնէն Մալոյկով՝ ու ծավան եղբերքէն չի
զառաւած նաւելավ երեք օրվան մէջ հասանկը խօ-
փաց բաւած նաւահանգիստը թւնիէ աւանին, խօ-
փացէն Շորտիս գետին ընթացքը բաւնելավ երկու օրը
հասանկը Վրդուուին, ու անկէ ձիով չըստ օրը հասանկը
՚ի Կոստանդնուպոլիս քաղաքին ժամանակակիցին
ժամանակակիցին զգուշացնուուր անցանք :

Կարս՝ Օսմանցւոց սահմանագլուխ քաղաքն է Ոտուսաց գէմ, ու իբենց սահմանը կը բամենուի Եխուրեան՝ գետավ, գետին անդի կողմը Ոտուսաց սահմանին մէջ Կիւմրի ըսուտած գիւղին տեղու չին վաճ է ։ Ազէքսանդրուսօլիս նոր քաղաքը հայկաց պալտաներով, ու մեծաշեն տուներով զարդարված, որ քիչ ժամանակի մէջ՝ յսիսյի բաղմանարդ հարուստ ու վաճառականութիւնը ծաղկած քաղաքներուն մէկը պիտի ըլլայ, մէջի բնակիչները ըստ մեծի մաս սին Երզիւրիմէն գտցաղ հայերն են, մանաւանդ սա մէկ քանի տարուանս մէջը Հայաստանու մէջ եզած սովորուն խոսութերը չկիմանալով Ուշչին կամ ուրիշ նահանգներէն փախչաղ գաղթականներով շուտ մը լցովիր է ։ Պարսկաստանու և Արաւատանու հետ արդէն իր առուտուրը շատ ծաղկած է՝ բարբարին մաքուն աղաստ ըլլալսն, և ուրիշ արտօնութիւններ ալ ունենալուն համար ։ Նմանապէս երկրագործութիւը առաջ տանալ հարկաւոր միջոցներուն աէրութիւնը ձեւնուու ըլլալուն համար, օրէ օր երկրագործութիւնն ալ առաջ երթալու վրայ է ։ Հաս պատիւ ունեցանք տեսնուիլ Տիգրանեան մեծահամբաւ մահաւոր Յակով աղային հետ ասիկայ Երզիւրիմէն եկած է հոս, ու ինքը Տիգրան թագաւորին զարմէն ըլլալը հին ու վաւերական վրայականներով հաստատեր է Ոտուսաց տէրութեան

առջեւը, ուստի մեծ պատիւ ու համբաւ ունի այժմ, և շատ ալ հարստութիւն ձեռք բերեր է ցորենի առուտտուրէն :

Գտանք հսո նաեւ համբաւաւոր խօմէն Փոռէ
Գաղղիայի Ճանապարհորդը, որ Փարփառ հին ար-
ձանադրութեց ճեմարանին և Աստվածական ընկերու-
թեան երեւելի անդամներուն մեջն է, և իր գործն
է Աստվածական ազգաց վերաբերեալ հին ու նոր տե-
ղեկութիւնները տալ. ինքը քաջ հմտութիւն ունի
մեր գրական լեզուին: Ասիկայ շատ ժամանակ ընկեր
Գաղղիարէն պատկերազարդ գիրք մը հրատարակեց՝
որուն մէջ շատ պիտանի տեղեկութիւններ կան
ազգին վայսով, բայց կը յուսանք որ ասկէ ետեւ
աւելի ձիչք ծանօթութիւններ պիտի տայ Հայա-
տանու հիմակուան վիճակին վրայովը:

Բայց մեր փոխաքը Անիքաղբար տեսնալու համար, չի ներեց մեղի առ անդուանիքը երկար գեցեցիլ, ուստի եկանք Անի:

բըսպատառ է քաղաքը, հարաւային կողմի պարփակը
ամերով կը կենաց մինչեւ ցայսօր, պարսպին բարձ-
րութիւնը գրեթէ երեսուն գրկաշտիփի մօս է, բա-
լը պարփակը գոյնդքցն որբաստու քարերով զար-

Ճանապարհութեամբ շինուած , ու ահա կին խաչեր ձեւացաւցած է ներսի և դրաի երեսէն , երեք անգամ պարփակով պատած է քաղաքը , ամէն մէկը մէկըմէկէ տասնեւհինդ փաքը քայլաշափ հեռախ . քաղաքին բոլորակիքը զ ըստէ երկու ժամը կը պըտը տաւի , պարսպին աւագ դուռը տոկաւին ամբողջ դրած է հանգերձ պահապաններուն սենեկաւը , և երեք հատ մարդաչափ բարձրութէք քարեայ խոտ սենեկին պատերն ՚ի վեր կանդնեցուցած . աս գրանք միջնորերգին բուրդին վրայ Տաճկական դրակ զըստ ուած փարքիկ ձերմակիքար մը կայ . ուրիշ երեք գուներ ալ ունի , երկուքը աւագ դրանը կողմը , մէկն ալ արեւմուտան կողմը . պարսպին բուրդերը մէկըմէկէ 200 ուսնաչափ հեռակ են . քաղաքին միջնորերգը բարձր պատասած քարի մը վրայ շինված է , աս բերդին շատ աեղը ամերօղ կեցած է . բայց աւերակ աեց զերտի ունի . ասոր պատերուն վրայ ալ աեղ տեղ ոււ ձերմակ ու կարմիր քարերէ մէծամեծ խաչեր կան հիւած , բերդին գուներէն ճանապարհներ կան բերդին բուրդերը տանելըւ , որոնց մէջի սենեկիները ամերօղ կը կենան , բայց աս բերդէն աւելի շէն աեղը արեւմուտան ու հիւսիսային կողմերն են , արեւելքան կողմը որ ՚ի խուռեան գետին վրայ է՝ աւելի խանդարիտած , ու շատ աեղը միայն հիմունքները մնացեր են , իսկ հիւսիսային կողմը՝ որ գէպի ծագիսցածորը կը նայի գրեթէ բոլորամին աւերակ է , թագաւորական պալատը քաղաքին արեւմուտան գրանը մօտ է իբր հինդ բազէ միջոցաւ՝ ու բոլորովին խանդարիւած է , միայն պալատին ըջնապատ պարիս պատուաներուն ամերօղ կեցած է մինեւ այս

որ . պատաստին պարսպին վկայ գլուխը կարած , ու
իր ձեռքը տրված մարդու մը պատկեր տեսանք ,
առ պատկերին համար աւանդութեամբ կը զուրցը
վի թէ վերջին Վագիկ գերազդ թագաւորին պատ-
կերն է , ու ըսել կրկամի թէ՝ առ քաղաքիս իշխո-
վին գլուխը իրը չէ , կամ առ քաղաքիս իշխուզը
գլխաւոն հետ պիտի խաղաց . բայց ես աւելի կ'ախոր-
ժիմ ըսել թէ տափկաց Վեստ Վարդիս անուն խար-
դախ ու գաւաճան իշխանին ըրած չարութեանը
յաւիտենական նախառանաց արձանի յիշառակ մը
ըլքալու համար գրեթե են , ու մինչեւ ցարդ մնացեր
է , տաճէնակեւ առ մարդոր Վահիկ Բառասան նի

չ, պալշտուռ առ սարդը, Դադրի Դադրամտուր
թագաւորը Կնիքն ու ազգին մէկհամիկ ակնկալը-
թիւնը ու աւիւծանման գիւցազունը խորամանկու-
թեամբ. Յունաց ձեռքը մասնելով Կնիք անտէր,
ու աղջը անգլուխ թողսուց : Քաղաքին մէջը եղած
բաղմաթիւ եկեղեցիներէն չորսը միայն ամբողջ
մնացեր են. ուրիշները կէսվուկէս փլած ըլլալնուն
աւերակ համարելու է, բայց անսնց աւերակները
տակաւին չեն կորոնցուցեր իրնց մեծաշշն ու
հոյակալ շինուածքներուն նշանները, եկեղեցինե-
րուն մէջը կանանց համար յատկացեալ տեղի չի
կայ, կ'երեւի թէ կանացը իրենց համար, սեպհական
եկեղեցիներ ունին եղեր :

Վարդող միացած չորս եկեղեցիներուն մէկին Վարդը քիթիսէ կ'ըսեն առջացիք, կ'երեւի թէ քաղաքը չ'յօւնաց ձեռքը անցնելն ետեւ, իրենց սովորութեանը պէս, եկեղեցին բոլոր պատերուն պատկերներ նկարել տըլվէր ու իրենց սեպհականեր են, բայց պատերուն վկաց ետքի գործուած ծեփը տեղ թափի թափած ըլլալուն ներըեւի Հայերէն արձանագրութիւնները տակաւին կ'երեւայ: Այս պատկերազրդ եկեղեցին ներքեւը գուռմը կայ՝ որ Վխուրեան գետին ներքեւէն երթալու սառութիւնը ճանապարհին դուռն է քաղաքին մէջ:

չէն ; և միւս գուռը Ոտոսաց իշխանութեան տակը թալինու սահմանը բլուրի մը վրայ է , մէկ գըռ-նէն մինչեւ միւս գուռը ուղղակի գեանին մակե-րեւութին վրայէն երթարակ՝ հազիւ երկու ժամը

կ'երիթցուի, շիտակը քեզի խոստովանիմ բարեկամ, և նուռապյու թէմզգ գետին ներքեսի ստորերկրեաց ճանապարհը տեսնալու այնչափ հետաքրքրի չկապահպահի որչափ մեր Անի քաղաքին Ախուրեան գետին և ներքեւի ստորերկրեաց ճանապարհը տեսնելու ու բաց հաղիւ մինչեւ կեսը կրցանկ երթալ, սրահնետեւ մեծամեծ առաւտամի կրտսրվանք ճամկ բայց իշխալով, ու առջ տեղ ալ վերէն կաթշ կոյժած ջուրը լիձներ գոյացընելով՝ արդելք եղեր են երթալու, բաց սցառ ամենայնիւ՝ հետաքրքրութիւնս լցրնելու համար գտայ մէկը՝ որ պատիերազմարդ եկեղեցին մէջի եղած գռնէն մօսաւ՝ ու թալմինու առհմանից եղած գռնէն ելելով՝ եկառ սակարկած քանի մը գահեն կանը առնելու համար։

Քաղաքին մէջը մզկիթ մը կայ երկու միհարդեռն, որ փլցուցած է կեղցիներու սրբատաշ քարերավո չինչած ըլլալուն յայտնի նշանները կ'երեւան . միաւ ընդէն մէկը մինչեւ հիմք կիսուլ շափ փորված ըլլալուն կրծանման վասնուին մէջն է . քաղաքին արեւմը տեան կազմը խանութեներ կան քարե փորված, որ մէջի խորչերուլ ու ուրիշ ամբողջացւցիչ մասսաներներովը մինչեւ ցարդ գրած են, ահա « աս գրածներէս ՚ի զատ ուրիշ ամբողջ » չէնք մը չի աեսնք քաղաքին մէջը, գրեթէ տաւները և ուրիշ չինչանձքները մէկզմէկու վրայ դիղուած քարակոյուներու պէս կ'երեւան, սնւա է ան հասարակաց խօսքը թէ մէջը ահազին ու սոսկալի օձեր բնակելուն համար չի շրջվիր, իրաւ աւերակ ու անմարդաբնակ ըլլալուն համար օձ կը գտնուի, բայց մնասակար չեն կրնար ըլլար զգուշութեամբ պլատառներուն : Վիշտին պլատանելու շատ արդեւլը արվխլը ինքնաբաց խոսն է որուն մէջը գրեթէ մարդ կը կորպչի, աս խոսը ամէն տարի քաղաքին հօղին տէրը հնձել կուտայ, և սայլերով ուրիշ տեղ կը խրկէ ծախելու, ահա ասիկայ է իր սպահիտութեան պաշտօնին եկամուտը, ասոնք երկու եղացը են, մէծ եղօրը անունը Վէտէթ պէյ, փաքը եղօրը անունը խուռաս պէյ, որք « խամթուն օղուլլարը » կը կոչվին, կարելի է թէ ասնք մէր հին խամթունի ցեղին գարձած ըլլալով՝ մինչեւ հիմա իրենց հին աղքատուհմին անունը պահած ըլլան . ինչպէս շատ կան ուրիշ ասոնկ հին Հայոց ցեղերէն մնացած տաւներ քուրգերուն մէջը՝ որք իրենց աղքին հին անունը կը պահէն :

Քողաքէն մղսն մը հեռու է Չօպան կամ 'Վա-
խըքձիք քիլսէսի ըստւած եկեղեցին, առ եկեղեցի-
էն ալ մղսն մը հեռակ է Հոռոմնասի վանքը՝ զոր տե-
ղացիք խոշովանք կը կոչեն, իւր մօտը եղած եր-
կու ամբարտակներուն անունով՝ զոր Խոշալար կը
կոչեն։ Հոռոմնասի վանքին քով Հիսուրեան գետին
մօտ՝ կայ ուրիշ վանք մըն ալ որուն համար կ'ը-
սեն թէ գետարգել Պէտրոս կաթողիկոսին վան-
քըն է սուրբ Աստրիս անուն, առ վանքին մէջն է
Յովհաննէս թագաւորին գերեզմանք. գերեզմանին
քարին վրայ գրած է միայն « Յովհաննէս թագաւ-

Հոսոմատի վանդին դրանը ձախս կողմբ անմիջաւ պէս կայ մէկ շինուած մը մէկզմէկու մէջ երեք յար կով՝ տաւաջննը միջակ մէծութեամբ քառանկիւնի ձեւով, սրան մէջը կան տամներկու նատարաններ, ամեն մէկ կաղմբ երեքական նատարան, բայց տուաւ տաղը փլած է բարութիւն. մէջննը ասկէ քիչ մը փոքր է՝ բայց հաստատ և ամբողջ փոքրիկ կախովիկով մը, երրորդն է մէծագոյն շինուած մը չորս սիւնի փայ միջակ աւ փառաւոր կամժողիկեավ մը, կ'երեւե թէ աս ակաց խոսհապահ մը եռած ահասի պատ:

Առ վանքին եկեղեցին յանուն սրբայն Յամբան նու կառուցած է մեծ ու բարձր կտժողիկետը՝ ուրուն գագաթի երկաթեայ խաչը դեռ դրած է, եկեղեցին մեծ է գաւ իմբը՝ որ տասնելինց սեան վըրայ կայնած քարուկիր շնուռած մըն է, ասոր մէջ տեղին ելած է զանդակառունը, որուն գագաթին վըայի գունոտը ինը բարակ քարեայ սիւներու վաս կանգնեցուցած է, զանդակառանը բարձրութիւնը եկեղեցին մեծ կաժողիկէին հետ հաւասար է. եկեղեցին աջ կողմը ուրիշ եկեղեցի մըն ալ կայ, զար տեղացիք հարսնաւուն կը կոչեն, և անունէն կ'երենայ թէ՝ պատակի խորհուրդը միշտ աս տեղը կը կատարեն եղեր: Ծէ որ եկեղեցիին անունը հարսնա-

տուն չենք . քանզի հին ատենը եկեղեցին հարս
նարան բառը յատկացած կը տեսնենք : Այս եկեղե-
ցին վրայ երեք մատուռներ կան վրանին վորքիի
կաթողիկոսի մը : Վանասպէս ձախակողմն ալ երկու
եկեղեցիներ կան ամրաշեն՝ սրբնց մէկուն մէջը ե-
րեւելի անձանց քանի մը գերեզմաններ կան , ասոր
վրայ ալ կան երեք մատուռ զբոնին կաթողիկոսի
մը : Հունակի վանքէն իբր չորս բոպէ հեռափէ է
խոշալար լսուած շենքը , ասոնք երկու հաստ միջակ
քառակիուսի ձեւով շինուածներ են , սրբնց մէջ
տեղէն՝ մէկէն միւսը անցյնելու համար կամար նե-
տած է կամուրջի պէս , ասոնց համար կ'աւանդեն
տեղայիք՝ թէ թագաւորական զօրաց հանդէսնե-
րուն ժամանակիը զօրապետներուն իրենց զօրացը
հրաման տալու տեղեր եղած կ'ըլլան , քանզի խոշ-
քէլ պարսկերէն բառ ըլլալով կը նշանակէ քաջար-
շաւ , որ աս ընդարձակ գատչին մէջ ամէն զինուորա-
կան կրթութիւնները և խողերը կատարիլ լուն ,
տեղը և շենքը խոշալար ըսմէր է , և մօտ եղած
վանքն ալ խոշավանք անունով մնացեր է :

Աս աեզը վերջ տալով պատմութեան, միայն
խռովաշալ սրամիւ իմ խորհրդածութիւնս կ'ըստու-
բագրեմ, որ գրեթէ մէկ ժամեն աւելի զարմանքով
ըռնուած՝ այն աւելակներուն մէջ սիրելի Վարդիս
Համար արտասուօր կը հաւասէի :

Այս մեծահուզակ քաղաքին տիսուր տեսա-
րանը պաշտեց իմ միտքս, ու միանգամայն յափրւ-
տակիթցայ խորհելու ասոր փառազարդ օրերը, և
այս քաղաքին մէջ վեհազուն հայիսաղանյ՝ ամէն մե-
կուն իրենց երեւելի աստիճաններուն համեմատ
չեն մասաւ ոսութենանին սրանեւին և հոգակաց

Քբեղ վրառաւորութիւնը սպասչելի և հյալապակ է կեղեցիները, վայելապարդ և մեծագործ շնուռածները, բարձրաբերձ աշխարհակները, ամսուր մարտկոցները, անմատչելի բերդերը, և այլ ամէն գեղեցիկ բաները՝ որով ասանի մէկ երեւելի թագաւորական քաղաք մը սիրուն ու դարդարուն կ'ըլլայ, բ'նշպէս ասանի զիւրին կործանեցաւ և անսպաս դարձաւ, կործանում մը՝ որ չի մուցլներ մեղի Վահի ի բնակիչներուն արեամբը Վասուրեան գեւտին ջուրերը կարմիրիլ. և ի՞նչպէս ուրիշ անսասաւախիս ձորերը, ապառաժուտ լեւները, անբեր երկիրները, հրաշալի քաղաքներ ձեւացյան, ու բոլոր երկրագունդին բնակիչները իրենց տեսարանին ձգեցին. Երկինքը և բնութիւնը ամէն գովելի յատկութիւնը Վահին երկրին առուած ըլլալով իսկզանէ՝ բընակիչներէն անարդ և արհամարհեալ եղաւ, ու այն շւրսովայի ամայի տեղերը՝ որուն վրայ արեգակը շնուռակ աչքով նսյել չափսրմեր՝ և բնութիւնը իր բարիքները անտեղէն կը զբանաց, վայրենեաց բուն էին թէպէտ՝ բայց օր աւուր շնչցան ու պայծառացան, և կանոնաւոր քաղաքներու վայելուչ օրինակներ եղան :

Այսիսի վայրենաբարսց ժողովութիւները ահովկու զարգացնեմ ու զօրաւար ազգը եր հայրենիքէն ո՞լ ցրուեց՝ ու զանազան ազգաց մէջ տարածեց . Յւրաքայի անշէն լեռները ու ձարերը բնակող վայրենիները՝ որ իրամէ փախչելով՝ որսովկ' ապրէին , կամ զիրար որսացող մարդակերպ կենդանիները ով ժողովեց և քաղաքական կրթութե գրաւ , դեռ անսխովթ ըլլանիք մի այս ո՞վը վիճակութու . ո՞հ ինչ պէս սիրաւերնիս չի կածեր այս գառն և մեծ թը շուառութեանցը վկայ , որ հասաւ ասանկ անզուգական քաղաքի մը՝ և անթիւ միլիոնաւոր քաջատոհմ ազգի մը և բարելից երկրի վկայ՝ որ իր մէջը պարունակու անբաւ բազմութիւնը կշտացընելու ու ժը ունէր , ամսոյի և անստէրունչ է . և այն Յւրաքայի անքեր երկիրները՝ որ խումբ մը թռչուն ապրեցընելու կարող չէր՝ իր մէջը կը բովանդակէ միլիոնաւոր ազգեր . ո՞լ կ'ընէ այս զարմանալի փափախութիւնը . երանի թէ այն մեր ազգը ցրուող ո՞վը (այսինքն անձնահաճութիւնը) գտնէինք ու մեր սրախն տագնապը զովոցընելու համար , անկէ կրկնագատիկ վրէմնիս հանենինք . թէ անիկայ մարմնաւոր բան մըն է նէ՝ մարդկային ընկերութենէն հալածէինք , իսկ թէ անմարմին՝ անոր պատրահքները և թելադրութիւնը՝ ուղիղ խորհրդում մեր սրակն տարագիր ընէինք . իսկ Յւրաքայի բնակիչները մէկ տեղ բերող ու քաղաքները պայծառազարտող ո՞վը (այսինքն ազգասիրութիւնը) ձեռքերնիս ձգէինք , ու անկէ խորհուրդ և խրատ հարցընելով ազգային սիրոյն կապը անլուծանելի կնքէինք , որ մեր աւերակ չայսաստանին վկայ քաղցր աչքով՝ ու գթոս սրտով նայելու կարող բլաջինք :

թէ որ աս հրաշալիքաղաքիս ստոկալի աւերակները տեսնաք սիրտերնիդ սիլտոի խուռպի, ու աչքերնիդ արցունիքի ծով սիլտի դառնայ . բայց որո՞ւ համար արդեօք, հոլերո՞ւն, քարերո՞ւն, ոչ ոչ հապա այն սրտեւանդ ժողովուրդին և պատուականքաջերուն, որ իրենց ազգը մէկ տեղ պատապարելու համար թըշնամիներուն յարձակմունքէն, ասանկ հրաշակերտքաղաք կառուցյին իրենց ձեռքերովը : Եհա՛ հոլշտ-

ղախի համար, և հանքեր՝ քար կտրելու համար, և
այլ ամէն շինուածոյ յարմար նիւթերը ամէն տեղ ա-
ռատ և պատրաստ են. մէր են այս հայրենեաց սիրո
վը շարժող անհամար ձեռքերը սովերը, մէր են
հայրենեաց անուան շքեղութիւնը և ամենայն պա-
տուաց արժանաւորութիւնը՝ բազմութեանը Ճանչ-
ցընող հրեշտակային բարբառները, չի կան և ոչ
մէկը. ասանկ մէկ ամենաբազծալի սոսացուածքին
կօրսուեանը պատճառ եղողներուն անիծեալ անուն-
ները յիշելով, իմացընել կ'ուզեմ այն անխիղճ աղ-
դատուեաց կիրակոս անուն չար անձը, որ Յօհաննէս
թագաւորին նամակը՝ Յունաց կոստանդին թագաւ-
որէն աւոնելով՝ տգահութ և անհաւատարմու-
թեամբ Յունաց Ակրացէլ թագաւորին ծախոց .
(Քետպատմ. Հ. թ. Պ. լէ. 990) այս անխիտ վաճառը
դաւնապէս կ'ուզաց լ աստիվերացին: Եւ անգութ
հայրենատեաց վեստ Պարգիս նենդաւոր սուտեր
գուսող խաբեբան՝ քանի մը խարդախ նախարարնե-
րուն հետ մխարանելով՝ Ենիփ վերջին Գագիկ քա-
ջազօր թագաւորը խաբելով մատնեց Յունաց Առ-
աջական անդամութեան առաջական անդամութեան

Նամակառա կայսեր՝ և կործանեց աղքը և քաղաքը յետին թշուառութեան մէջ, (պէս պիմ . Հյ . թ . Պէ . իւ . 931) :

կի, և կը փափաքի վրիժուք զանոնք խայտառակել, բայց ուր գտնենք . 800 տարի առաջ անիրաւները այս չարիքը մեր գլխուն բերին, իրենք կորեան՝ նը զավեալ իշտառակնին մնաց, ուր էր . թէ ձեռքելնիս անցած ըլլոր՝ և մենք գիտէինք ինսոր վրէժ հանե միքնիս :

Վ աղնիւ հայոց ազգ՝ քաջապէս խորհէ վրէ ժ առ
նելու և զանակդ՝ որ քեզի պիտի մասնեմ այն երկու
չիքը, որչափ ստոկալի պատիք տաս նէ՝ արժանի է,
անոնց ըրած չարեաց յիշատակը գեռ կայ և պիտի
տեւէ ժամանակ մըն ալ, դուն ալ որդւոց որդի կը-
տոկաւ աւանդէ մինչեւ յաւիտեան, զանոնիք խայ-
տառակել և պատմել և վրէ ժ պահանջել, որ միւ-
սանդամ անանի թշնամի չի բուանի քու մէջդ։ Ահա
կրնու հալածել և պատմել և վրէ ժ առնուլ այս ան-
մարմին թշնամիէն, որ է կամակար կիրքը արմատա-
ցեալ ՚ի սրախ, որ մարդուն ուղիղ խորհուրդը վեր
՚ի վայր կործանելալ ընել տալիք բանը մասնաւ
չի տար, ուրեմն ձանցիք այս անսունով գլխաւորա-
պէս ագահութիւնը և անհաւատարմութիւնը՝ որ
Կնիքն կործանման ատենը մարմին հագաւ՝ և զաւ կի-
րակոս, երեց լուփեց ազգին փառքն ու պայցաւու-
թիւնը. ձանցիք նաեւ անդութ ազգատեցութիւ-
նը, որ նոյն ատենը մարմին հագաւ. եղաւ Վէստ
Վարդիս իշխան՝ և ազգը բոլորովին թշնամեաց իշ-
խանութեան տակը ճզմել տուաւ, ուրեմն ան քու
վրէ ժդ այն չարերէն, և հալածէ քու մէջէ դ. մի՛

փափաքիբ՝ որքու կիրքդ կտտարելու՝ ու խօսքը քու կըդ ըլլային յօժարիս, և մի անհոգ ըլլար, որ ուրիշ պարսաւելի կիրք մըն ալ քու սիրափդ տիրէ, ու քեզի խորհել չի առ աղքիբ օգուտար՝ լոել տալով. ինչուս պէտք է, գիտայիր որ քուն քեզի պէտք է, խորհել և օգնել աղքիբ՝ ձեռքէդ եկածին չափ, որ քեզի ալօդնած և պաշտպանած ըլլաս։ Ձէ չէ ան առենը գուն քու ձեռքովիդ՝ մեր աղքին տունքա կողաներեւայթ թշնամին՝ որ է կիրքը՝ ձեռքէն բլունած երեւան կը հանես՝ որ կը ճանցըլի երկաւաւ կութիւն անունով, և կը ծագի այս երկու առելի և ներհակ կիրքերէն. ու որուն սիրաը մանան նէ՝ գրեթէ նյոյն ատենվան երկու նպաված մարդերը յարութիւն առած կ'ըլլան այլ և այլ անուններով, և կը վրդովին աղքը երենց յամառ կամքը յառաջ առնելու համար, չի խորհելով թէ աղքին գլխուն ինչ մեծունեց չարիքներ կը լարեն և անիծից արժանի կ'ըլլան։

Աւրեմն ովաղդակից իմ, կ'ուղես որ խօսքը քու կդըլլալով գովութեան արժանաւորիս, քու կամքդ կատարելու համար որչափ կարելի միջոցներ ունիս նէ, հասարակազ օգտին համար զանոնք գործածէ, որուն կը փափաքի աղքը, և ահա դու եզար մեծագործ առաքինի աղնուական մը, քու անունդ անմահ յիշաստակով փառաւորած։ Ա ահրամ Պալհաւունի պատուական ծերունին պէս՝ որ հասարակաց օգտին համար մահը անգամ իրեն անուշ երեւցաւ, ու աղքը թշնամեաց ձեռքէն խալլսելու համար աղքին սիրալու մեռաւ, գուն աշխատէ՝ որ միայն կիրքերդ մեռցընելու բարի օրինակ ըլլաս աղքիդ մէջը։

Իսկ դու ովհ համազգի իմ, ուղիղ դատմամբդ դադին աղքին անցեալ վիճակը ներկային հետ բազգատելով, ապագայ վիճակին բարեցաս եղեքր ես նէ, կը նաև հասարակաց օգտին համար ամենալաւ միջոց ները բարւոք խորհելով յորդորել աղքայինները՝ որ անմեներ սրախւ ձեռնամնուխ ըլլան բարեգեկ կարգադրութիւններու, աբասեան Աշոտ ողորմածին պէս՝ որ աղքին օգտին համար ամեն կերպ քաջու-

թիւնները գործելէն ետքը՝ մեռած ատենն ալ գանձատանը մէջ դրամ մը չելաւ՝ որ բոլորը վասններ էր աղդին շնութեանը՝ և այն ամենագոլելի ողորմած անուանը իրաւամբք արքանացաւ :

Հապա այդ ի՞նչ դժոխային ձայն է՝ որ շատերուն
սիրալ տեղ է գտեք, թէ ինչնու պէտք է. այսքըստ
մընելի ձայնը չէր մի՛ որ քանի մը նախարարներուն
սիրալ մուեր էր՝ Յովհաննէս և Աշոտ երկու հարա-
զառ եղայր թագաւորներուն օրութ, որ ազգին
գլխուն անկարծելի չարիքներ թափեցան գեռ Մի-
նի փառաւոր ժոմանակը, վրաց Պարտի թագաւոր-
քէն. (Գլ' պամ. Հայ. բ. Պ. Լ. Ա. 898): Առ ձայնը
չէր մի՛ որ վերջին Պարտիկ քաջանական թագաւորը՝
Վանամախոսին բռնութե՛ ներքեւը ճմշեց, աս ձայ-
նը չէր մի՛, որ Անի քաղաքը հիմնացատակ կործանեց,
աս ձայնը չէ մի՛ որ տակաւին Շիրակց գաշտին
պատուական երկիրը անբեր կը թուղու, ինչնու պէտք
է ձայնը չէ մի՛ բոլոր անցեալ և ներկայ ազգային
թշուաւութեանց սատանացական չար սիրմը. ան-
գամ մը սթափեցէք, այն երկու չար կիրքը սրտեր-
նուդ հալածեցէք, ամէնքդ սիրոյն այս ոգին մինուղ-
ուեցէք՝ թէ սէրը մինակ իր օգուարը չուզեր՝ հապա-
ընկերինը, ազգինը և հայրեննեացը:

„ և ասեմբ պիտի առևսաք և ախսի հայկազանց
վեհ ոգին ձեր երիտասարդներուն վրայ փայլած ,
նախնիքաջ և խոհեմնահապեաներուն ընտանեկան
և աղքային կառավարութեան կերպերով աղքը
ընդհանրապէս զարգացած . Բ' նչ պէտք է անկէ եւ
տեւ վիած Վնիին վրայ արտամիլ կամ ափասաալ՝ այն
գնաց ու գնաց , երբ աղքովին կատարելութեան
ժամանենք աղքասիրական փութով , ուր որ ըլլանք
նէ՝ ամեն տեղ մեզի համար Վնիներ պիտի երեւա-
կայենք , ու մեր զաւկը լուները իմաստութեան տաճա-
րին մէջ մեծցընելով՝ ամեն մէկը բարեպաշտ և ու
առքինի ընթացքավ պիտի ըլլան մէզի և մեր աղքը
շահելու համար բարեպաշտ և աղքունքը Վասներ ,
կրօնասէր և խոհական Ամբուներ , խաղաղապաէր և
բարեցն Վ. բասներ , առառաձեռն և քաջասիրա-
գագիներ :

Ահման ես եկայ այս ամսոյի աւելքակները տեսնել
լով ողբացի միայն այս վեհազգութ քաջ իշխանաւոր-
ները, որ իրենց անձն ալ վկայ տալով ադքին սի-
րայն, անգութ ազգառեացներուն օգրաները ըլքահ-
վեցան՝ ու անսնց կոյր տոքիսութեանը և կամակոր
կրիցը զահը եղան. երանի թէ այս չարեաց յիշա-
տակները մեզ ներկայ և տպադաց չարիքներէն զդու-
չացընելու խթան մը եղած ըլքային.

W² L² =

Digitized by Google

—
—
—

Օրացին երեւոյթը : Առարգէ մակերկ գաւառուի լւլը
քաղաքը՝ փետրվանը 5 ին աւրբաժժ օր , կէս զիշե-
րէն և պքը ժամը եօթնէն մինչեւ ութը միջեցին
(ժամ $\frac{1}{2} = 2 \frac{1}{2}$) որ օդը յուրա և պարզ էր , և ա-
րեգակն ալ սովորականէ գուրս պայծառութիւնով
ծագելու վրայ էր , որ այն ատենները անանկ փառա-
ւոր և սրայծառ եղանակ ըլլար , զարմանալի մէկ ե-
րեւոյթ մը տեսնուեցաւ : Աւլը քաղաքի մոյր եկե-
ղեցիին զանդակառունին գագամէն մէկ նեղ գիծ
մը շնի չխռակ գէպ ՚ի երկինքը երկնցած տեսնուե-
ցաւ : Այս գիծիս վերի ծայրը քիչ մը գէպ արեւ-
մուտք ծըսած էր : Այս գիծիս մօն՝ յիշեալ զանդա-
կառանը վերի կողման կէսը աղուար նկարուած կ'ե-
րեւէր օդոյն մէջ , մանր աշտարակներովը , և բոլոր
գոյժացի գեղեցիկ և փափուկ ճարտարապետական
զարդերովը . որ ամէն գիէն զանդակառունին վրան
քանդակուած են , և զանդակառունը զարդարեր
են : Պատկերը անանկ կասարեալ և անանկ ձիշդ էր ,
որ բավիրութիւն ըստուած գործոզութիւնով առնուած
պատկերներուն պինդ գեղեցիկին կրնար հաւասա-
րիլ : Այս տեսքը ութն անդամ աներեւոյթ եղաւ
և նորէն երեւեցաւ . և ամէն մէկ անդամին երեք
կամ չորս բոսէ կը գիմանար . գոյնները անդադար կը
փոխվէին . մէկ մը մթագոյն և մէկ մը բացագոյն ըլ-
լարով : Աւլը քաղաքը ասանկ երեւոյթ առաջկուց
տեսնաւած ուսար միայն ՚ի կատ :

ՀՐԱՏԱՐԱԿԻՉՔ ԼՐԱԳՐԻՑ
ՅՆՔ. ՊՐ. ՏԵՐ ԱՐՄ. ԶԱՅՆԵՐ
ՈՒՐԴԻԼ ՇԱՀԱՅԵՐ

ԿՈՍՏԱԴԻԱԳՈԼԻ

Ի ՏՊԱՐԱՆԻ ՅՈՎՀԱՆՆՈՒ ՄԻՒՀԵՆՏՈՒՄ